

REFLECTAREA REALITĂȚILOR GENERAL-ROMĂNEȘTI DIN SECOLELE XVII—XVIII ÎN CRONICILE DIN ȘCHEII BRAȘOVULUI

DE

IOAN-AUREL POP

Realitățile veacurilor XVII—XVIII sînt reflectate tot mai insistent în cronicile din Șcheii Brașovului¹, pe măsură ce consemnarea faptelor istorice devine mai exactă și mai minuțioasă, pe măsură ce o parte tot mai mare din evenimentele relatate sînt contemporane sau aproape contemporane autorilor. Această îmbogățire în spațiu și conținut marchează, între altele, și o potențare a oglindirii realităților general transilvănene și extracarpatice în scrierile istorice brașovene².

Dincolo de problemele restrînse ale comunității orășenești din Șchei, cronicile se află tot mai pregnant în consonanță cu aspectele generale ce confruntau pe românii din întreg spațiul carpato-dunărean în secolele XVII—XVIII: prosperitatea meșteșugurilor și a negoțului, cultivarea pămîntului și oieritul, statutul politic-administrativ al comunității urbane a Șcheilor în raport cu alte comunități, cu puterea centrală; răzbat ecouri ale politicii principilor calvini transilvăneni, ca și aspecte ale slavonismului cultural reinviat în secolul XVII în Țara Românească și Moldova; se acordă statornică atenție luptei pentru păstrarea „pravoslavniciei credințe”, luptă care preliminează prin îndirjire și „semeție” receptarea mișcării Supplex-ului și implicarea în ea a păturilor românești rămase ortodoxe din sudul Transilvaniei; de asemenea, se fac judecăți apreciative asupra sensului numeroaselor conflicte ruso-austro-turce petrecute pe pămîntul românesc, într-un secol pe care istoriografia, dintr-un anumită perspectivă, ține să-l numească „al luminilor”.

Desigur, cele mai multe din aceste realități general-românești sînt consemnate în cronicile din Șchei atunci cînd se raportează direct, cînd se răsfrîng și asupra intereselor românilor brașoveni. Referirile la viața economică și mai ales la negoț sînt puține, fiind socotite, conform mentalității veacului, nesusceptibile de tratare istorică. Cu toate acestea, Radu Tempea II, dînd dovadă de o viziune istoriografică adecvată epocii moderne, reproduce între documentele anexate³ sau incluse în textul *Istoriei sale* și copia unui act dat de *Nicolae Alexandru Mavrocordat*, domnul Țării Românești⁴, la 15 noiembrie 1720, prin care șcheii obțin înlesniri la oierit în teritoriile extracarpatice, fixîndu-li-se și dreptul de negoț, cuantumul vămii, modul de desfășurare a comerțului cu vin, cu vite, cu pește⁵. Documentul men-

¹ Despre cronicile din Șchei (filiație, conținut, valoare), vezi Ioan A. Pop, *Raportul dintre „Cronica” atribuită lui D. Eustatievici și așa-numita „Cronica anonimă a Brașovului pentru trecutul românilor din Șchei”*, în *AIAC*, XX, 1977, p. 313—319.

² Despre veacurile anterioare, vezi Ioan A. Pop, *Semnificații ale reflectării unor realități extracarpatice din secolele XIV—XVI în istoriografia românească a Brașovului*, în *SUUB*, Historia, XXIII, 1978, fasc. I, p. 19—27.

³ Radu Tempea, *Istoria sfintei beserici a Școlilor Brașovului*, ediție de O. Schiau și L. Bot, București, 1969, p. 14—15.

⁴ Nicolae Mavrocordat este, în această perioadă, domn al Țării Românești și nu al Moldovei, cum greșit este consemnat în Radu Tempea, *op. cit.*, p. 14 și 97 (în notă), de către îngrijitorii ediției. Anul 1720 concordă cu realitatea, dacă ținem seama că documentul e dat în al doilea an al domniei, însă după regulile cronologiei, scăzînd 5509 din 7228, obținem nu 1720, ci 1719. Probabil copistul a greșit cifra unităților.

⁵ Vezi documentul la R. Tempea, *op. cit.*, p. 179—181.

ționează că aceste raporturi economice sînt statornicite așa în virtutea unor obiceiuri și „cărți mai vechi de la răposatul Șerban vodă [Cantacuzino — *n.n.*] și de la alți răposați domni”⁶. Prosperitatea vieții economice brașovene pregătește încet terenul pentru preeminența numerică și cantitativă a implicării românilor brașoveni în negoț în raport cu sașii în a doua jumătate a secolului XVIII (1769), cînd, din 132 de mari negustori la Brașov, doar 11 erau sași⁷.

Orientarea vieții economice spre zona extracarpatică, mediul geografic potrivit celor mai lesnicioase contacte, au impus și o viață spirituală adecvată pentru Șchei. S-au produs semnificative paralelisme în mentalități; se pildă, chiar denominarea diferitelor trepte ale ierarhiei sociale și administrativ-politice se face în cronici după etalonul din Țara Românească și Moldova. Suveranii, chiar unii din afara spațiului carpato-dunărean, sînt numiți *domni* ori *voievozi*, stăpîinii — *boieri* (deși apare și termenul transilvănean de *neamisi* — *nemeși*); regatul este numit *crăiie*. Povestind o împlinire din Franța în *Codex Kretzulescus*, cronicarul vorbește despre „cel mai mare peste bucatele crăiești”, explicînd imediat că e vorba de *stolnic*⁸. De asemenea, atunci cînd relatează, cu ton de legendă, despre modul cum călăul a intrat în țehiul măcelarilor la Augsburg (Augsburg), autorul folosește termenul german de „Štrafrichter”, dar revine: „sau să zic *gidea*, precum se zice la aceste locuri”. Un cardinal e numit *ispravnicul* papei, termenul de *conferenție* e explicat prin acela de *divan mare* etc.⁹.

Păstrarea legăturilor cu Țara Românească și Moldova se face, ca și în veacurile anterioare, mai ales prin desele treceri ale candidaților la preoție pentru hirotonie la mitropolia din București ori la episcopia din Buzău, prin soliile preoților, diecilor, dascălilor din Șchei la autoritatea politică și religioasă extracarpatică. Astfel, spun cronicile despre Vasilache și Vilcul plecați spre a fi preoțiți de mitropolitul Ștefan. Acesta însă, „văzîndu-i nevrednici” a refuzat, cei doi trebuind să apeleze la episcopul Serafim al Buzăului care i-a hirotonit. (Întîmplarea nu este identic datată, ea petrecîndu-se după *Istoria* lui R. Tempea, la 1668, iar după *Cronica anonimă a Brașovului...*, la 1661)¹⁰. Mai aflăm apoi despre un popa Vilcul, indezirabil pentru oficialitatea săsească și scos din Brașov pe la „vama Timișului” spre „Țara Românească”, unde „s-au săvîrșit viața la o mănăstire, anume Mislea”¹¹.

Numerose sînt și raporturile politice, directe sau indirecte, ale românilor brașoveni cu domniile muntene și moldovene. Astfel, știm de un Ion dascălul, tatăl cărturarilor David și Teodor Corbea, dus în solie în Țara Românească¹², despre „protopopol Vășii, trimis „de la Sfat și de la oraș [Șcheiul era numit oraș iar locuitorii lui orașeni, spre deosebire de Brașovul săsesc, numit cetate, și de locuitorii săi, numiți cetățeni — *n.n.*] la Țara Muntenească la domnu Grigorie Ghica Vodă...”¹³, în 1673; Radu Tempea amintește de gocimanul Vășii Neamțu care „s-au ridicat... cu toată casa lui și s-au dus în Țara Rumânească, pofîndu-l și chiemîndu-l măriia sa Șerban vodă [Cantacuzino — *n.n.*] ca să-i slujească casei”¹⁴. În virtutea vechii tradiții, domniitorii români continuă practica înlesnirilor date comunității șcheilor și a daniilor către biserică. Radu Tempea reproduce în *Istoria* sa, pentru argumentație, un hrisov în formă slavonă de la Gh. Ștefan, domnul Moldovei. Actul, dat în 1656 la Iași, după ce amintește dărnicia voievozilor Petru Cercel și Aron Vodă, întărește obișnuita danie de 8 000 de aspri anual pentru biserica Sf. Nicolae¹⁵.

⁶ *Ibidem*, p. 181. Alți domni amintiți în document, care au dat înlesniri brașovenilor, sînt Antonie Vodă, Constantin Brîncoveanu, Ioan Vodă Mavrocordat.

⁷ A. Răduțiu, L. Gyémánt, *Supplex libellus Valachorum în variantele românești de la Șchei*. Cluj-Napoca, 1975, p. 13.

⁸ Em. E. Kretzulescu, *Codex Kretzulescus*, în *RIAF*, 1/XII, 1911, partea I, p. 76. Vezi Ioan A. Pop, „*Codex Kretzulescus*” și locul său în istoriografia din Șcheii Brașovului. în *AIAC*, XXI, 1978, p. 401—410.

⁹ *Ibidem*, p. 77; R. Tempea, *op. cit.*, p. 106. În legătură cu unii termeni, vezi Ioan A. Pop, *Considerații istorice asupra vocabularului politic în veacul al XVIII-lea în Șcheii Brașovului*, în *AIAC*, XXIII, 1980, p. 225 — 235.

¹⁰ R. Tempea, *op. cit.*, p. 63; N.N. Stătie, *Înștiințări. Cîteva capitole din trecutul românilor din Șcheii Brașovului*. Brașov, 1906, p. 9.

¹¹ N. N. Stătie, *op. cit.*, p. 12.

¹² Radu Tempea, *op. cit.*, p. 68.

¹³ N.N. Stătie, *op. cit.*, p. 10.

¹⁴ Radu Tempea, *op. cit.*, p. 69

¹⁵ *Ibidem*, p. 123 — 126.

În anul 1731 sînt trimişi în Moldova, la Grigore Ghica II, popa Tudor şi Radu Duma gocimanul (unchiul cronicarului de mai tîrziu Radu Duma)¹⁶ pentru reînnoirea daniei domneşti de 8 mii de aspri pe an. În documentul care dovedeşte această reînnoire şi pe care R. Tempea îl reproduce în cronică, apare drept citor al bisericii din Şchei un „răposat domn al Țării Moldovei”, anume Petru Vodă, „Greșeala” (pentru că este vorba de Petru Cercel, domnul munteneșc), care s-a perpetuat apoi și în *Codex Kretzulescus*, și în *Cronica anonimă a Brașovului*... este, credem, intenționată, în sensul că solii din Șchei, dornici de a stimula cu orice preț dărnicia domnitorului de la Iași, au arătat că biserica „este zidită din temelie” de un domn moldovean, ignorînd, pentru moment, pe cei dintîi citori ai edificiului de piatră — Vlad Călugărul și Neagoe Basarab. Eroarea s-a perpetuat apoi în cronici și datorită neclarității vechii scrieri a protopopului Vasile¹⁷. În anul 1738, Șcheii obțin reînnoirea daniei prin hrisov și de la Constantin Mavrocordat¹⁸.

Toate aceste strînse raporturi intraromânești au dus la crearea și perpetuarea unei mentalități adecvate, la conștientizarea rolului românilor brașoveni, la conturarea unui sentiment al unității pe care îl va potența spiritualitatea romantic-națională a veacului XIX, pregătită de demersul iluminist în acest sens. *Codex Kretzulescus* consemnează: „Și așa avia cînte oamenii de la acest oraș, fiind de ajutoari la cetate...; cînd are să trimită la Țarigrad cu nescaie trebi la împărăție, trimetea oameni de la Bolgarseg [Șchei — n.n.]”¹⁹. De asemenea, cronicile spun că, așa cum înainte de unirea religioasă, „mitropolia Țării Ardealului” își hirotonia toți arhieriei la mitropolitul de la București²⁰, după unire, „cîți preoți au tribut nu s-au mai preoți la Atanasie, ce s-au preoți tot în Țara Muntenească”²¹.

Și ca o încununare a acestor sentimente, își face loc în cronicile din Șchei conștiința unei apartenențe, chiar politice, a românilor din Țara Birsei la autoritatea domnească din Muntenia și Moldova, în condițiile lipsei unei asemenea autorități românești în Transilvania. Astfel, hărăziți de imperiali în urma rezistenței la unirea religioasă, șcheii nu s-au adresat direct autorităților locale, ci „măriei sale lui Grigorie Ghica Voievod, domnului Moldovei și măriei sale lui Constantin Nicolae voievod [Mavrocordat — n.n.], domnul munteneșc”. Acești domni „au scris cărți la gbinăriarii Valis, cu rugăminte ca să ne dea pace, precum și ai lor au pace în țările acelea”²².

După cum se vede, brașovenii, socotindu-se asimilați cetățenilor Țării Românești și Moldovei, pretind de la autoritățile habsburgice aproape un statut adecvat dreptului de extraterritorialitate și regimului capitulațiilor, de care uzau supușii austrieci în Principate. De asemenea, în deseori referiri la regiunile extracarpătice, cronicarii folosesc nu de puține ori termenul de „Țară”, fără alte precizări, preliminînd-o mentalitate a unității naționale, ce va deveni manifestă peste cîteva decenii.

Astfel, aflăm că popa Todor, nemaivoind să pomenească în biserică pe episcopul de Rîmnic (de care brașovenii au depins spiritual după instaurarea dominației habsburgice în Oltenia), „noaptea au fugit în Țară”. Apoi „au fugit preoteasa popei Tudor, cu doi copii în Țară, ca și popa Matei cu preoteasa și cu copiii”²³. Faptul e semnificativ și prin prisma unui alt aspect: varianta germană a cronicii protopopului Vasile (ca și celelalte cronici ale cărturarilor sași referitoare la țările române) nu utilizează termenul de „țară”, ci pe acela oficial, care nu implică prin nimic, de „Wallachei”²⁴. Această conștiință a unității se corelează cu aceea a romanității, ce răzbate nu numai din spiritul textului cronicii, ci și din unele formulări concrete. În această cuprindere, la un moment dat sint pomeniți „rumânii de la Șchei (și nu simplii „șcheași”), care „mergea la Țara Rumânească” în neguțătorie²⁵. Conștiința unității se vedește de asemenea prezentă atunci cînd cronicarul, vorbind, într-o lungă listă, despre „cetățile care la ce țări sînt”, grupează regiunile românești astfel: „La

¹⁶ N. Albu, *Doi cărturari brașoveni din veacul al XVIII-lea, Ion Duma și Radu Duma*, în BOR, 9 — 10/1963, p. 978.

¹⁷ Ioan A. Popă, *Semnificații ale reflectării unor realități extra-carpătice...*, p. 24.

¹⁸ R. Tempea, *op. cit.*, p. 149.

¹⁹ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, în RIAF, 1910, 2/XI, p. 271.

²⁰ *Ibidem*, p. 274.

²¹ R. Tempea, *op. cit.*, p. 88.

²² *Ibidem*, p. 146; altă asemenea semnificație la p. 148.

²³ *Ibidem*, p. 143, 146.

²⁴ Șt. Meteș, *Cronica popei Vasile din Șcheii Brașovului* (cu note și lămuriri), în „Drum drept”, 1913, an. I, nr. 3, p. 178.

²⁵ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, în RIAF, 2/XI, 1910, p. 272.

Banat, Timișoara; la Ardeal, Sibiu; la Țara Românească, București; la Moldova, Iași²⁶. Același lucru se întâmplă în „însemnarea pentru apele care din ce munți curgu și în ce ape dau (sau mergu)”; apele care udă pământul românesc sînt grupate la început și abia după aceea apar consemnate alte fluviu și riuri din Europa: Dunărea, Tisa, Morășul, Oltul, Ialomița, Siretul (care „să înceapă din munții Țării Moldovei și curge în Dunăre din sus de Galaț”), Prutul, Nistrul; în final se mai vorbește de Buhul, Niprul, Dona (Donul), Volga²⁷.

După cum s-a văzut, referirile din cronici la realitățile general-românești, se fac mai ales cînd aceste realități au legătură cu Brașovul, dar nu numai atunci. De exemplu, *Codex Kretzulescus* relatează despre sfîrșitul tragic al lui Brîncoveanu, făcînd și elogiul domnitorului: „La anul 1714, de zioa de joia patimelor domnului Hristos, au mazilit din scaunul domnii pe domnul Constantin Vodă Brîncoveanu și l-au dus la Tarigrad, dimpreună cu doamna și cu 4 coconi și cu 4 gineri. Și i-au pus pe toți la închisoare [...]. I-au scos la judecată păgînul de împărat și așa au poruncit de au tăiat întii capetele la 4 coconi, privind tatăl lor Constantin vodă; mai în urmă au tăiat și capul mării sale. Iar trupurile le-au aruncat în mare [...]. Acest domn au domnit ani 25 și jumătate, fiind milostiv și iubitori de biseareci. În zilele acestui domn au fost pace în țară și bilșagu întru toate”²⁸.

Cu toate acestea, raportarea predilectă a cronicarilor brașoveni la realitățile extracarpătice nu duce la o ignorare a problemelor Transilvaniei (aici includem și Banatul, Crișana și Maraureșul). Dimpotrivă, și Transilvania se cheamă tot „țară”, în sensul în care se folosea acest termen pentru Țara Românească, cu rezerva că peste Carpați, spre deosebire de Ardeal, exista o autoritate politică românească (Româniul brașoveni n-au recunoscut direct niciodată preeminența politică otomană în țările române; se vede acest lucru din modul aproape ostentativ în care subliniază formula de suveranitate — „din mila lui Dumnezeu” — în titulatura domnilor, ca și din evitarea sistematică a numelui de Țara Turcească, pe care oficialitatea transilvană îl folosea pentru Moldova și Țara Românească). Autoritatea politică românească lipsea în Transilvania, unde nici puterea spirituală a „mitropoliei de la Beligrad”, întemeiate de Mihai Viteazul nu putea fi astfel efectivă. De aceea, politica religioasă prozelită a principilor calvini, la care s-a adăugat ulterior ofensiva catolică a Habsburgilor, soldată cu ruperea de ortodoxie a unei părți a românilor, au dus la apropierea și mai accentuată, pe temeiul vechilor raporturi economice și culturale, a Șcheilor de zonele extracarpătice. Cu toate acestea, „Țara Ardealului” este prezentă în cronici, marile evenimente din istoria acesteia avînd toate un ecou specific în rîndul românilor brașoveni, mai ales în urma instaurării dominației habsburgice.

Astfel, după ce se amintește despre lupta din „mijlocul cîmpului Brașovului” din 1611, în care Radu Șerban l-a învins pe Gabriel Báthory²⁹, apare în *Codex Kretzulescus* succesiunea principilor ardeleni în secolul XVII: „Batori Gabor, Gabriel Bethlen, cei doi Gh. Racoți, Acațiu Barciat, Ioanes Kemen, Mihael Apași”³⁰. Cucerirea Transilvaniei de către austrieci este un element de referință, în general de tristă amintire: „...La așa cînste au fost schiaii în vremile acelea. Iar după ce au dobîndit nemții această țară [„nemții” desemnează în cronică pe austrieci, „praisii” pe prusieni, iar termenul de „Imperium” semnifică *Sfîntul imperiu roman de națiune germană*, fără referire exclusivă la Austria și Prusia — n.n.], n-au mai avut sașii dragostea aceia pentru schiaii, ci din zi în zi cu multe meștersuguri și răutăț au început sașii asupra schiailor precum pîn în vremile de acum sînt”³¹. Cronică surprinde momentele de început ale unor conflicte locale cu substrat economic care se vor prelungi de-a lungul întregului secol XVIII, ducînd pînă la urmă la preeminența comercială a românilor brașoveni asupra sașilor. Șcheienii își cereau cu destulă insistență drepturile prin petiții, adresate împăratului chiar. Un cronicar sas din veacul XVIII (Thomas Tartler) comentează cererile românilor și optează pentru nesatisfacerea lor; el zice că dacă șcheii ar fi obținut cele pretinse „atunci națiunea noastră săsească s-ar fi ruinat cu totul, iar cea românească, așa, tolerată din milă pînă acum, ar fi ajuns la înflorire („dadurch unsere sächsische Nation

²⁶ *Idem*, în *RIAF*, 1/XII, 1911, p. 81.

²⁷ *Ibidem*, p. 82.

²⁸ *Ibidem*, p. 87.

²⁹ *Ibidem*, p. 55.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Idem*, în *RIAF*, 2/XI, 1910, p. 272

völlig ruiniert und die walachische, so bisher sus Gnaden toleriert, in Flor gekommen wäre“)³². Conflictul s-a agravat în anume perioade pentru că sașii au uzat de autoritatea politică austriacă din Transilvania. Este interesant faptul că cronică din Șchei surprinde anul real al instaurării dominației habsburgice în Transilvania — 1687, tratatul de la Blaj — fără să apeleze la formule juridice uzitate în epocă: „La acest an s-au închinat toată Țara Ardealului la împăratul Leopoldu. Numai Brașovul nu au vrut...“³³. În acest mod se îmbină elemente ale istoriei general-transilvănene cu istoria locală: se vorbește despre revolta brașovenilor la 1688, despre cucerirea cetății de către imperiali, apoi despre moartea principelui Mihail Apafi și venirea cu oaste a lui Emeric Thököly („Tocoli“) împreună cu Vodă al Țării Românești (C-tin Brîncoveanu), aceștia din urmă fiind și învingători în lupta de lângă Zărnești, asupra oștii împăratului (1690)³⁴. Această stăpînire habsburgică a venit cu nesiguranță și conflicte armate, de aceea și *Cronica anonimă a Brașovului...* are rezerve asupra evenimentului: „Spune că mai înainte vremi n-au fost oamenii de la acest loc cu atîtea mîndrii și zavistie și pizmă unul asupra altuia, ci au fost cu dragoste și să iubea unul cu altul, și aceasta au fost pînă în vremile cînd au dobîndit nemții această țară...“³⁵. Nesiguranța a fost sporită și de „rebelia curuților“, despre care în cronică scrie că a început în 1701 și „au ținut 10 ani“, creînd mari privațiuni în cetatea Brașovului³⁶.

Codex Kretzulescus și *Cronica anonimă a Brașovului...* mai relatează despre intrarea tătarilor în țară, pe la Bistrița și despre înfrîngerea lor, la întoarcere, de către maramureșeni, „la nește păduri“, în 1717³⁷.

O parte însemnată din economia cronicilor șcheiene este ocupată de problema complexă a unirii religioase, cu deosebire de implicațiile largi, laice ale rezistenței brașovenilor în fața asalturilor catolice. *Codex Kretzulescus* începe tratarea capitolului despre unire cu largi considerații istorice, în care precizează temeiurile adînci ortodoxe ale vechii „mitropolii“ a Transilvaniei de la Alba Iulia, evidențînd dependența ei de „patriarșia Tarigradului“ și hirotonirea arhierilor săi la „mitropolitul de la București“³⁸. După cum se vede, cronicarul pleacă în explicarea rezistenței brașovenilor la unire de la unitatea ortodoxiei românești, de la dorința păstrării acestei unități. De-a lungul întregii perioade a presiunilor pentru unire, șcheii au ținut un contact strîns cu autoritatea politică și religioasă extracarpatică.

Astfel, încă din anii de început al episcopatului lui Atanasie, proții Șcheilor au ținut să dovedească faptul că nu „sînt vinovați în dogmele aceluia nevlădică“ și împreună cu gogimani au trecut în Țara Românească, fiind primiți de mitropolitul Teodosie și de „măria sa vodă“ (Constantin Brîncoveanu). De asemenea „au mers preotii cu orașanii la dumnezeul stolnicul Constantin Cantacuzino și la dumnezeul spătarul Mihai Cantacuzino, arătînd și către dumnezeului tot adevărul și toate întîmplările, de care dumnealor foarte cu cuvînte de întărire și de folos sufletesc le-au arătat, aducîndu-le aminte în multe chipuri cum au fost și mai-nainte răzvrătiri între limbile cele tirane; și mai multe învățături aducîndu-le, mai virtos dumnezeului stolnicul, ca un prea învățat și filosof ce era“³⁹. După asemenea călătorie folositoare, în care au prins noi țării dintr-un centru de frunte al „pravoslavniciei credințe“, demnitarii brașoveni au revenit în Transilvania și mai hotărîți. Cu vădită dezaprobare vorbește cronică despre drumul vlădicăi Atanasie Anghel la Viena: „Iar la 1701, martie 18, s-au dus vlădică Atanasie la Beci, întru împărăția lui Ignatie Leopold, și mergînd la cardinalul, adecă la ispravnicul papei, acolo cu voia lui au lepădat și cu călcăt pravoslavnicia lege grecească, întru care botezat și hirotonit fusese cu jurămînt. Deci întîi l-au hirotonit diacon, apoi pater, apoi vlădică papistaș, care de el să ție și de cine-l va pomeni: și asa au venit la Belgrad“⁴⁰. Era nu numai o rupere de vechea credință a Răsăritului, dar și o desprindere din sfera de gravitație a românilor extracarpatici. De altfel, *Cronica anonimă a Brașovului*, după ce descrie, ca și *Codex Kretzulescus*, actul unirii sub Atanasie⁴¹, vorbește și ea despre o vizită a fruntașilor

³² *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, vol. VII, Brașov, 1918, p. 171.

³³ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, în *RIAF*, 1/XII, 1911, p. 55.

³⁴ *Ibidem*, p. 56.

³⁵ N.N. Stătie, *op. cit.*, p. 15.

³⁶ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, în *RIAF*, 2/XI, 1910, p. 272.

³⁷ N. Iorga, *Insemnări de cronică ale clericilor din Șcheii Brașovului*, în *BCI*, XII, 1933, p. 91; Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, în *RIAF*, 1/XII, 1911, p. 57.

³⁸ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, în *RIAF*, 2/XI, 1910, p. 274.

³⁹ Radu Tempea, *op. cit.*, p. 73.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 74.

⁴¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 74—75; N.N. Stătie, *op. cit.*, p. 17; Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, în *RIAF*, 2/XI, 1910, p. 272

brașoveni și făgărășeni la București și despre rezultatele acestei vizite: „Acest răspuns i-au învățat Constantin vodă Brîncovian că, aflînd mîria sa de aceste lucruri, mai nainte au cercat la Beci, la Curte, prin prieteni de acest lucru și aflînd că de la împărăție nu iaste poruncă ca să se facă silă la unație, numai cine or vrea de bună voie, așa, făcînd știre acest fericit domn cu taină, s-a întărit brașovenii și făgărășiani de nu s-au plecat la unire“⁴². Reies de aici și largile implicații politice panromânești ale neunirii cu Roma, se desprinde rolul de protectori politici al domnilor munteni față de românii din Șchei. Brașovenii au de acum temeiul juridic al neobligativității unirii; Radu Tempea II reproduce chiar în cronică sa documentul dat de Leopold I prin care se recunoaște brașovenilor dreptul de a-și păstra vechea credință⁴³.

Dincolo de înverșunarea confesională și de incomprehenșiunea unor rațiuni mai înalte, care au dus la acceptarea punctelor unirii de către unii frunțași români, brașovenii dovedesc că au înțeles jocul curții vieneze și politica sa duplicitară. Reiese acest lucru și din unele „stihuri“ împotriva lui Athanasie Anghel, reprodus de R. Tempea II, în care se spune că preoții ardeleni au fost amăgiți „cu nădejde / că iobăgia ș-ar pierde / Și cum feciorii lor și ei / Vor fi nemiși, amar de ei. / Că toate cite le-au zis / Au fost batjocură și ris, / Că acea cinste le-au făcut / Numai pînă ce au avut / A să lipsi de Răsărit / Cu blestem, cu jurămînt“⁴⁴. Aluzia este aici clară și la nerespectatele pasaje din diplomele leopoldine (1699 și 1701), ce au urmat imediat actului propriu-zis al unirii. Răzbate din versuri „aspectul laic“ al unirii cu Roma, act prin care românii, iobăgiți de veacuri pe pămînturile lor, sperau să dobîndească un statut social mai demn. Brașovenii, pe de o parte orientați spre autoritatea politico-religioasă extracarpatică unde găseau sprijin și apărare, pe de altă parte posesori ai unui statut social negustoresc-urban ce le conferea oarecare independență economică, își puteau permite să reziste presiunilor și să prevadă și aspectele mai întunecate ale actului de la 1697—1698. Nu același lucru se poate spune despre truditarii români de pe Cîmpia Transilvaniei, de exemplu, unde apăsarea stăpînirii „domnilor“ era mult mai puternică, unde discriminarea dintre națiunile recepte cu religiile lor și cei tolerați erau mai dureroase. Așuprirea și discriminarea au fost întărite și de noua stăpînire habsburgică prin diploma din 1691. Singura speranță a venit prin această propunere de unire, pe care unii frunțași eclesiastici români au înțeles s-o folosească. Brașovenii nu puteau înțelege, obiectiv vorbind, multe din considerentele celor ce au primit „unația“. Dar cu toată reticența față de confesiunea greco-catolică, cronicarii din Șchei consemnează „ponturile“ (punctele) unirii precum și succesiunea la scaunul episcopal unit, de la Atanasie Anghel pînă la Grigore Maior⁴⁵. (Mai sînt amintiți Ioan Patachi, Inochentie Micu, Petru Pavel Aron și Atanasie Rednic). Se vorbește despre instalarea lui Ioan Patachi în scaunul episcopal la Făgăraș⁴⁶, despre preotul Jipa, atras de unire⁴⁷; răzbat ecouri ale acțiunii generalului Bucov prin care au fost arse mare parte din mănăstirile ortodoxe, „afară numai mănăstirea de la Simbăta de Sus, care sar iaste al Brîncovianului“⁴⁸. Este receptată favorabil mișcarea lui Visarion Sarai⁴⁹ din 1744, în timp ce lupta petițională a lui Inochentie Micu nu are aproape nici un ecou la

⁴² N. Iorga, *op. cit.*, p. 75; N.N. Stătie, *op. cit.*, p. 19.

⁴³ R. Tempea, *op. cit.*, p. 78—79.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 80—81. Asemenea versuri sînt reluate, în formă aproape identică, în cronică rimată „Plîngerea sfîntei mănăstiri a Silvașului...“ (scrisă, se pare, la 1763): „Popilor și norodului le-au dat nădejde/Precum că iobăgia să va piarde/Și vor fi nemiși eji și feciorii lor, vai de ei/Acest dar mare l-au făgăduit/Cu care i-au amăgit/Pînă s-au lepădat de Răsărit“ (Vezi L. Burlac, *Contribuții la studiul cronicii „Plîngerea mănăstirii Silvașului“*, în *AIAT*, XV, 1978, p. 325—333). Ignorînd prezența acestor versuri mai întîi în „Istoria“ lui Radu Tempea II, autorul studiului citat mai sus vede în ele un motiv care ar proba „superioritatea“ cronicii rimate față de scrierea protopopului-cărturar brașovean (L. Burlec, *op. cit.*, p. 327).

⁴⁵ N. Iorga, *op. cit.*, p. 72—79; N.N. Stătie, *op. cit.*, p. 17—27.

⁴⁶ R. Tempea, *op. cit.*, p. 102—104; N.N. Stătie, *op. cit.*, p. 21.

⁴⁷ R. Tempea, *op. cit.*, p. 108—113; N. Iorga, *op. cit.*, p. 71.

⁴⁸ E. E. Kretzulescu, *op. cit.*, în *RIAF*, 2/XI, 1910, p. 277; N. Iorga, *op. cit.*, p. 78; N.N. Stătie, *op. cit.*, p. 25—26.

⁴⁹ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, p. 279; N. Iorga, *op. cit.*, p. 78; N.N. Stătie, *op. cit.*, p. 24—25.

Brașov⁵⁰. Faptul este firesc dacă avem în vedere misiunea lui Sarai de apărător al „pravoslavniciei credințe” față de acțiunea dusă de Inochentie Micu în numele „unației”. De aceea, cronicarul notează, consemnativ doar și fără implicare deosebită: „Nu să știe ce pricină va fi fost cu acest vlădică Clain, că i-au poruncit papa de au mers la Roma și acolo l-au ținut pîn la sfîrșitul vieții sale”⁵¹. Se mai narează despre un eveniment important petrecut sub episcopatul lui *Petru Pavel Aron*, anume înființarea regimentelor grănițeresci⁵². *Codex Kretzulescus* dă mai multe amănunte despre cele cinci „regimenturi” („unul de usari de unguri și români”, patru de pedestrime — două de secuși și două de români, în total 18.000 de oameni) și mai ales despre revolta secuilor (1764): „...fiind poruncă împărătească ca să facă la Țara Ardealului zoldați (adecă melitari) și fiind la vremea aceasta comandir ghinărariu numele Bucov, au orînduit la acest lucru pe ghinărar Siscoviț. Și umblînd acest ghinărariu cu ostași pe la locurile unde să facă melitari și fiind oamenii îngrijați și turburați pentru acest lucru, la multe locuri au luat arme, iar la Armoșeni și la Ciuc n-au vrut. Și strîngîndu-să la Țara Ciucului, la un sat nume Macefalva [azi Siculeni — n.n.] vreo 8000 de oameni de la Ciuc și Armoșec, nevrînd să ia arme să slujească și să dea și porție...”⁵³.

În final se vorbește despre măcelul de la Siculeni, unde, după aprecierea cronicii, au fost uciși 400 de oameni, folosindu-se și forța tunurilor.

După *Petru Pavel Aron* este amintit *Atanasie Rednic*, care a încercat din nou să-i atragă la unire pe românii din Șchei. Cel din urmă vlădică „uniat” prezent în cronică este *Grigore Maier* (Maior), despre care se spune doar că era foarte învățat⁵⁴.

Deși asigurați de curtea vieneză că-și vor putea păstra vechea confesiune nealterată, românii brașoveni au mai avut de suferit de pe urma presiunilor „unației”, mulți preoți trebuind să treacă munții „în Țară”, alții s-au rezistat cererilor „ghineralului celui mare de la Sibii” de a nu se mai pomeni în biserică la Brașov „nice un vlădică din carii sînt în Țara Turcului”. În fața unei astfel de pretenții brașovenii răspund cu semeție: „Iară pe vlădică din Țara Românească îl pomem și-l vom pomeni, că de acolo am luat darul preoției și blagoslovenie de acolo am pîrmit și vom pîrmit...”⁵⁵. (A se remarca folosirea de către autorități a numelui de Țara Turcului pentru teritoriul sud-carpatic — poate și datorită înăsprii regimului otoman sub fanarioți —, în timp ce cronicarul vorbește, în același loc, despre Țara Românească).

Alte complicații se ivesc odată cu dorința oficialităților habsburgice de a subordona spiritual eparhia Brașovului față de episcopia Rîmniceului, imediat după înstăpînirea austrieților asupra Olteniei. Brașovenii sesizează încercarea de a-i rupe de Țara Românească, aderare la unire. Resemnarea rezervată a Șcheilor se vede din concluzia lui Radu dar preferă această soluție (care-i menținea totuși în sfera ortodoxiei), față de o eventuală Tempea II: „Și așa au rămas eparhia Țarei Birsei supt ascultarea episcopiei Rîmniceului, pînă vor sta și aceia în pravoslavie. Iar de i-am simți umblînd cu altele, ne vom lipsi, cum și de ardeleni”⁵⁶. (Erau cunoscute la Brașov presiunile de atragere la greco-catolicism a episcopiei de la Rîmniceu, după ocuparea Olteniei).

Aluzia este clară; de altfel, popa Todor, sub pretext că episcopul Rîmniceului s-a unit și el cu Roma, a pornit „gîlcevi”, încercînd să readucă iar biserica Șcheilor sub ascultarea mitropoliei bucureștene⁵⁷. Un eveniment semnificativ relatat în cronică este reînființarea episcopiei ortodoxe a Transilvaniei în 1761, cu sediul la Brașov: „La anul 1761, fiind turburată Țara Ardealului pentru unire și avînd oaste Casa Austrii cu praisul, *socotesc că s-au temut să nu să facă vro rebelie într-aciastă țară și așa au trimis de la curte să fie vlădică neunit și așa au trimis pe vlădică] de la Buda, *Dionisie Novacovici*, să fie vlădică la această Țară a Ardealului și s-au făcut înstalația aici la biserica Brașovului...”⁵⁸. Tonul*

⁵⁰ R. Tempea, *op. cit.*, p. 144—146; N. Iorga, *op. cit.*, p. 78; N.N. Stătie, *op. cit.*, p. 24.

⁵¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 78; N.N. Stătie, *op. cit.*, p. 24.

⁵² N.N. Stătie, *op. cit.*, p. 25.

⁵³ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, în *RIAF*, 1/XII, 1911, p. 85.

⁵⁴ N. N. Stătie, *op. cit.*, p. 26—27.

⁵⁵ R. Tempea, *op. cit.*, p. 114—115.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 120.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 141—144.

⁵⁸ N. Iorga, *op. cit.*, p. 83; Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, în *RIAF*, 2/XI, 1910, p. 275; N.N. Stătie, *op. cit.*, p. 28.

lipsit de entuziasm se datorează, credem, faptului că acest episcop, deși purtător al ortodoxiei, nu era român, ci sîrb de origine și venea să păstorească într-o țară unde toți supușii săi erau români. De asemenea, el venea în Transilvania drept reprezentant și colaborator al oficialității habsburgice. Dealtfel, relatarea nu e semnificativă atît prin conținut, cit prin încercarea de explicație cauzală a autorului (aducerea episcopului s-a făcut de teama unei răscoale, care putea fi favorizată de tulburarea „pentru unire” și de conflictul austro-prusian din cadrul războiului de șapte ani), în care se îmbină elementele de istorie locală transilvăneană cu elemente de istorie universală.

Față de *Sofronie Chirilovici*, urmașul lui D. Novacovici, cronicarul e chiar ostil: „Mai bine ar fi fost să fie lipsit acest vlădică, să nu fie venit la această țară, că nici un bine nu s-au făcut”⁵⁹. În condițiile lipsei unei autorități politice românești în Transilvania, brașovenii voiau o organizare religioasă puternică, autonomă și influentă care să rezolve și numeroasele lor probleme laice. Episcopii neuniți — oameni ai Curții vieneze — au înșelat aceste nădejdi, pe care românii brașoveni și le puneau încă din 1735, cînd, auzind de privilegiile obținute de neamul sîrbesc și de „tot neamul de lege grecească ce să află supt biruința împăratului”, au trimis solie la mitropolitul Belgradului pentru a dobîndi aceleași înlesniri⁶⁰. Pe linia unei problematice asemănătoare se înscrie și consemnarea, tot de către Radu Tempea II, a antrenării brașovenilor în 1735 în acțiunea de înființare a unui regiment grăniceresc din rîndul supușilor de rit ortodox, acțiune inițiată de Curtea vieneză și susținută concret de mitropolia Belgradului⁶¹. Solia prin care românii din Schei cer privilegiile illirice este foarte importantă, ea fiind un prolog (de la începutul sec. XVIII) al argumentației *Supplex*-ului, în ceea ce privește paralelismul insistent care se va face între pretensele drepturi pentru români și privilegiile acordate „națiunii” sîrbești. În același spirit, cronica lui Radu Tempea preliminează aspectele analoge pe care le vor cuprinde variantele din Schei ale *Supplex*-ului⁶².

Referirile la Transilvania (și Banat) din cronicile Scheilor mai au în vedere și trei întîmplări despre „lucruri rele și necuivoase asupra obiceiurilor pravoslavnicilor creștini”, întîmplări petrecute la Petrovaradin, Vișșeș și Lipova, în legătură cu încercarea de micșorare a numărului de sărbători, cu rezistența la introducerea calendarului celui nou etc.⁶³. Vizita din 1773 a lui Iosif II în Transilvania și chiar în Schei, prilejuiește cronicarului, altă dată influențat de mitul bunului împărat, o constatare mai amară: „Și văzînd oamenii pe împăratul s-au bucurat. Și mulți multe instanții (sau jălbi) au dat pentru greutățile și nevoile lor, iar nici un folos n-au cunoscut pînă acum”⁶⁴.

Alte aspecte de interes mai general cuprinde „însemnarea pentru cetățile care sînt la Țara Ardealului și la ce an s-au zidit”: 1146 — Mediașul, 1150 — Sebeșul, 1160 — Sibiu, 1178 — Clujul, 1230 — Brașovul ș.a.⁶⁵.

Pentru veacul XVIII, cronicile din Schei fac largi referiri la implicațiile războaielor purtate de marile puteri pe teritoriul țărilor române. Astfel, în timpul războiului austro-turc din 1716—1718, este menționată intervenția „cătanelor” austriece, care „au prins și pe Nicolae Vodă [Mavrocordat] și l-au dus la Sibiu ca pe un rob, fiind acolo pînă s-au făcut pace cu turcii”⁶⁶.

Se mai menționează, deși cu greșeli de date și de localizare (pacea s-a încheiat în 1718, nu în 1717 și nu la „Carloviț”, ci la Passarowitz), trecerea Banatului și a Olteniei sub stăpînire austriacă; mai aflăm că în 1738, în timpul conflictului ruso-austro-turc (1736—1739), un brașovean, căpitanul Ilie Bird, „îndemnîndu-să, au strîns o companie de cetane voluntiri, cu banii dum[isale] și au mers în Țara Rumânească întru ajutoriu neamțului...”⁶⁷.

Tot în 1738, Constantin Mavrocordat, dom în Țara Românească, aflat în legătură cu nobilii maghiari și cu sașii din Transilvania, scrie funogului de la Brașov să se pregătească

⁵⁹ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, p. 278.

⁶⁰ R. Tempea, *op. cit.*, p. 152—155.

⁶¹ *Ibidem*, p. 155.

⁶² Vezi textul la A. Rădușiu, L. Gyémánt, *op. cit.*, p. 82. Vezi și Ioan A. Pop, *Considerații istorice asupra vocabularului politic...*, p. 229—234.

⁶³ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, în *RIAF*, 2/XI, 1910, p. 63—65.

⁶⁴ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, în *RIAF*, 1/XII, 1911, p. 86.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 83.

⁶⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 91.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 87; vezi, pentru date despre Ilie Bird, N.N. Stătie, *op. cit.*, p. 39—41 (în note).

„zahereaua“ pentru oastea turcilor care avca să intre în țară pe la Poarta de Fier, „ce iaste pasuș la Țara Hațagului“. Dar scrisoarea lui Mavrocordat ajunge în mîna „prințipului Brincovianul“, care era la Brașov ca și alți boieri și neguțători munteni, speriați de „oaste“. Prin Brincoveanu, scrisoarea a ajuns la autoritățile austriece care au strîns oastea, astfel încît turcii n-au mai îndrăznit să pătrundă în Transilvania⁶⁸.

În timpul conflictului din 1768—1774, îndată ce rușii au trecut Nistrul în Moldova pe la Hotin, s-au strîns cîteva mii de voluntari români⁶⁹. Cronicarul mai adaugă că acești voluntari, împreună cu arnăuții de lângă Vodă, i-au alungat pe turcii din București. Se fac și judecări de valoare din care rezultă distrugerile provocate de aceste războaie pe pămîntul românesc. „După ce au intrat oastea moscalilor la Țara Moldovii și la Țara Rumânească, la multe locuri multe bătăi au fost și mult sînge s-au vărsat...“⁷⁰.

Interesant este episodul despre lupta celor trei frați Măgureni, Pîrvul, Mihai și Răducanul, episod în care se vede sensul dat de cronicar noțiunii de patriotism. Aflăm că cei trei frați, văzînd că rușii au oaste puțină s-au temut să nu ard turcii Bucureștii de aceea au organizat apărarea. Ei făceau parte dintre Cantacuzini, „neam slăviț din boierii cei mai de frunte ai Țării Rumânești“, „... dar cîți domni venia în scaunul Țării Rumânești nu le da vreo boerie [dregătorie — n.n.], ci așa trăia din venitul moșilor lor“⁷¹.

Strădania acestor boieri apare salutară: „Și așa avînd multă silință ca să scape aciastă țară din primejdie, s-au arătat cătră moscali cu mare credință și ajutori. Că întii, din griul care au avut strînsu de la moșiile lor l-au dat la mîncarea oștii, al doilea au dat cară de oaste din vitele lor, al treilea au strînsu un regiment de usari (sau cîtane călări) tot cu cheltuiala lor. Iar alți boieri ai țării nu s-au arătat cu nici un ajutor către „patrida“ lor [a Măgurenilor — n.n.], ci au fugit de la țara lor și au mers la Țara Neamțului la Brașov, și acolo au fost pîn-s-au făcut pace. Iară acești trei frați, ca niște vreadnici și iubitori de neam creștinesc, s-au silit atît cît unul dintre acești trei s-au vărsat sîngele la oaste“⁷². Dincolo de apelul la textul cronicii interne muntene, fragmentul face elogiul patriotismului celor trei boieri de țară, care, statornici prin stăpînirea moșilor lor, n-au beneficiat de vremelnice dregătorii, care să-i oblige doar la recunoștința față de unul sau altul din domnii fanarioți. Sacrificiul lor a fost făcut pentru țară (s-au temut să nu ardă turcii Bucureștii), iar în această „țară“ erau incluse și moșiile lor, prin care aveau trăinicie pe acest pămînt și care ofereau concretețe idealului lor patriotic. Față în față cu acești boieri gata de sacrificiu, pentru că aveau ce apăra, sînt puși alții, fugari și venetici („nemernici“), nestatornici, ca și domnii care le confereau dregătorii și vremelnice domenii. Față de asemenea oameni „fără patrie“, exemplul Măgurenilor apare semnificativ. Această atitudine se poate înscrie într-o practică mai veche a boierimii române: atît cît exista amenințarea unei stăpîniri directe turcești la nordul Dunării (cu repetarea confiscărilor de moșii, a nimicirii fizice și economico-politice a stăpînilor autohtoni, cum era cazul regimului timariot la bulgari, sîrbi, albanezi), boierii erau gata să lupte împotriva Semilunii (politica de rezistență); dar în momentul cînd riposta militară românească energică vădea turcilor imposibilitatea supunerii prin arme a țărilor române, și prin urmare, necesitatea intrării în negocieri și a acordării de concesii, boierimea era dispusă să trateze și să accepte formele politice care să-i garanteze situația economică, socială și politică, chiar și sub apăsătoarea dominație turcă (politică de conciliere)⁷³. În acest veac XVIII, situația se complică, însă, țările române devenind teren de confruntare armată și obiect de dispute teritoriale între Rusia, Austria și Turcia. Strădaniile și intențiile boierimii autohtone de a-și conserva statutul economic, social, politic, devin tot mai dificil de realizat și tot mai slabe, fără să dispară însă.

În asemenea împrejurări, cu atît mai însemnată este atitudinea unui domnitor, care, în marasmul general cauzat de rivalitatea marilor puteri în sud-estul Europei, se ridică împotriva înstrăinării unei părți a Moldovei. Este vorba de Grigore III Ghica care, în urma protestului față de includerea în 1775 a Bucovinei în Imperiul habsburgic, sub motiv că ar fi prijit în ruși în războiul care abia se sfîrșise, va fi ucis din poruca sultanului în 1777. Cronicarul brașovean, chiar dacă nu dovedește o înțelegere clară a acestor fapte, relatează

⁶⁸ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, p. 87—88.

⁶⁹ *Idem*, în *RIAF*, I/XI, 1910, p. 27.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 30.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ Fl. Constantiniu, *De la Mihai Viteazul la fanarioți: observații asupra politicii externe românești*, în *SMIM*, VIII, 1975, p. 103.

episodul de la Iași: „... Trimițind împăratul turcului pe un capegi-pașa cu vreo cîțiva turci la Iași, zicînd că au mers cu firman de domnie și așa, cu vicleşug, chiemînd pe Grigore-vodă Ghica la gazda lui, făcîndu-să a fi bolnav, și mergînd vodă la dînsul, neștiind vicleşugul lui, i-au tăiat capul și mina dreaptă și li-au dus la Țarigrad, iar pe doamna și pre cocon i-au dus la Țarigrad...”⁷⁴

Tot în legătură cu războiul din 1768—1774, este pomenită perturbația produsă de aceasta asupra negoșului în țările române și mai ales la Brașov⁷⁵. Între „poncturile” păcii de la Kuciuk-Kainargi, cronicarul consemnează că s-a prevăzut ca „Țara Moldovei și Țara Muntenească să nu mai fie asuprite cu bir precum a fost, numai după obiceiul cel vechiu”⁷⁶. Pe bună dreptate s-a observat că în *Codex Kretzulerscus*, dar credem că aprecierea este valabilă și pentru alte cronici brașovene, se îmbină elemente de istorie locală românească cu elemente de istorie universală.

În urma celor de mai sus rezultă cu siguranță mult mai clar nuanțările ce se impun la caracterizarea cronicilor din Șchei și, dintr-un anumit punct de vedere, caracterul lor general românesc. Tripla graduație în conținut (local, românesc, universal), oscilație între medievalism și iluminism⁷⁸, angajarea politico-socială etc impun o reconsiderare a cronicilor brașovene în contextul scrisului istoric transilvănean (despre care nu se mai poate spune că începe *ex abrupto* prin Școala ardeleană) și românesc în ansamblu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

⁷⁴ N. Iorga, *op. cit.*, p. 94.

⁷⁵ Em. E. Kretzulescu, *op. cit.*, p. 35.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 36.

⁷⁷ P. Cernovodeanu, *Préoccupations en matière d'histoire universelle dans l'historiographie roumaine au XVII-e et XVIII-e siècle* (IV), în *RRH*, 1/XI, 1972, p. 58—75. Vezi și Ioan A. Pop, *Aspecte de istorie universală în cronicile din Șcheii Brașovului*, în „Buletinul științific studențesc”, [București], 1980, p. 221—232.

⁷⁸ Ioan A. Pop, *Medievalism and Enlightenment in Romanian Historiography of the Eighteenth Century*, în *Enlightenment and Roumanian Society*, ed. Pompiliu Teodor, Cluj-Napoca, 1980, p. 181—192.